

פתח דבר

בשנים תש"ע-תשע"ה כיהנתי כראש היחידה ללימודים בין-תחומיים באוניברסיטת בר-אילן, ובשנת תשע"ה גם כראש התכנית ללימודי פרשנות ותרבות. זכיתי להימנות עם המנחים של תלמידי המחקר שלה. בשנים אלה נחשפתי לפעילותה של התכנית, שניתן לראות בה מפעל של אדם אחד שהקים אותה, עמד בראשה במשך שבע עשרה שנים רצופות, השיג את התקנים והמלגות שלה, קבע את תכנית הלימודים שלה, השריש את הנורמות המיוחדות שלה והוא מלמד בה עד עצם ימים אלה, הלוא הוא פרופ' אבי שגיא. חשיפה זו הייתה לא פחות מאשר גילוי. מצאתי שורה של מרצים בראשית דרכם האקדמית, הניחנים בכושר הוראה יוצא מגדר הרגיל (על פי סקרי ההוראה הנעשים בתדירות), והמתמסרים עד אין קץ לטיפוח דור חדש של תלמידי מחקר וליצירת שיח חדש המתרקם בין כותלי אוניברסיטת בר-אילן. כל אחד מהמרצים הללו מנחה תלמידי מחקר רבים, הרבה מעל לממוצע ההנחיה המקובל במוסדות האקדמיים. תופעה תרבותית זו צמחה באווירה ביקורתית לעתים, ולעתים אף עוינת, הרווחת בקרב חוקרים דיסציפלינריים לא מעטים השותפים לניהול המוסד האקדמי הוותיק. אף על פי כן הייתה קבוצה כריזמטית זו לסיפור של הצלחה מסחררת, ותלמידי מחקר ואינטלקטואלים רבים מתדפקים על דלתותיה של התכנית ללימודי פרשנות ותרבות. עד עצם כתיבת דברים אלה מבקשים חוקרים איכותיים מכל העולם להימנות עם מוריה ומנחיה. קובץ המאמרים הזה נועד להציג מקצת מהדיונים המעסיקים את התכנית ללימודי פרשנות ותרבות כמחווה לאיש החזון, אבי שגיא. כל המאמרים נכתבו בידי מורי התכנית.

הקובץ עוסק במגוון של סוגיות בעלות אופי בין-תחומי מובהק. פותח את הקובץ מאמרו של כותב שורות אלו, המתחקה אחר שורשיו של אבי שגיא וזהותו כרקע לייסוד התכנית ללימודי פרשנות ותרבות. המאמר טוען כי שגיא הגיב לאתגרי המציאות הישראלית באמצעות המחקר והניהול האקדמי. מבחינה מחקרית עמד שגיא על ההיבטים הפנומנולוגיים של התופעה הציונית הדתית ועל האופקים הפתוחים לפניה. מבחינת הניהול האקדמי הוא ייסד את התכנית ללימודי פרשנות ותרבות ויצר סוג חדש של שיח באקדמיה הדתית.

מאמרה של דורית למברגר בוחן את ההיבט הדיאלוגי בשירת יהודה עמיחי. המאמר

מציג נמענים שונים של הדיאלוגיות בשירת עמיחי לכל אורכה כדי להראות כיצד מעצבים יחסים דיאלוגיים אלה את העצמי הדובר בשירים. במישור המתודי המאמר מראה בעזרת מונחיו של ויטגנשטיין כיצד הדקדוק בשירת עמיחי מאפשר לחשוף את השפעותיהם של אחרים משמעותיים על הכרעות קיומיות של הדובר. במישור התמטי המאמר מסתייע בפסיכולוגיית העצמי של קוהוט ובפסיכולוגיה ההתייחסותית של מיטשל, שבה נוסח מושג של עצמי דינמי ומשתנה, שמנהיר את המהלך הפסיכולוגי של כינון עצמי אל מול זולת משמעותי. השאלות המלוות את פרשנות השירים הן מה מקומו של הביטוי הפואטי בכינון העצמי אל מול האחר, ומה היחס בינו לבין האחר הממשי.

מאמרו של לירן רזינסקי מציע קריאה צמודה של הרומן 'אלו' מאת הסופר הלבנוני אליאס ח'ורי, המתאר אסיר בבית כלא, הנדרש, במהלך העינויים, לכתוב את סיפור חייו. המאמר בוחן את הכפילות המתקיימת ברומן בין הכתיבה לבין המסגרת הקונקרטית הכופה והנוראית שבה נתון הכותב. הרומן של ח'ורי מציע רפלקסיה מעמיקה על אודות כתיבה וזהות. הרפלקסיה מובעת דרך המשחק העדין שהמאמר מנסה לחשוף, משחק שבו כל הכרעה וכל ניואנס, כל מילה בטקסט וכל היבט תאורטי במחשבה לגבי הכתיבה, מתקיימים בתווך שבין כתיבה (במשמעות הרחבה שהיא מקבלת למשל במחשבה הצרפתית) לבין עינוי ואילוץ.

מאמרו של ענר גוברין חותר לקראת פסיכולוגיה חדשה של שיפוט מוסרי, המבוססת על ההנחה שרכישת היכולת המוסרית, בדומה לרכישת יכולות קוגניטיביות ופיזיות אחרות, מערבת מרכיבים מולדים המתממשים בעזרת גרייה סביבתית מתאימה. על פי תאוריה זו, לסיטואציות מוסריות מבנה עומק אחיד, ותינוקות לומדים לזהותן במהירות וללא מאמץ בשנתם הראשונה לחיים. מבנה זה הוא דיאדה בין מי שמוזוהה כדמות הורית (הצד החזק) לבין מי שמוזוהה כדמות תלוית ונוקקת (הצד החלש). הגירוי שמפעיל את הכושר המוסרי מבוסס על האינטראקציות בין התינוק לבין הדמות המטפלת, ובעקבותיהן מתפתח אצל התינוק מערך של ציפיות המכוונות לאופן שבו הצד המזוהה כהורה צריך להתנהג כלפי הצד המזוהה כילד. אל תוך מבנה זה נוצקים תכנים שונים התלויים בתרבות שהפרט משתייך אליה.

מאמרו של חזקי שוהם תאורטי באופיו, ועיקרו הגדרה מחודשת של המושג "מסורת". המאמר טוען כי מסורת אינה ישות אונטולוגית-היסטורית, אלא צורת שיח ופעילות סימבולית שבאמצעותה מייחסות קבוצות חברתיות שונות משמעות טמפורלית למקטעי חיים מסוימים הנתפסים כקושרים יחד ממדי זמן שונים. המאמר מבסס את ההגדרה באמצעות סקירת שתי גישות אחרות, מנוגדות, להמשגת המונח "מסורת" במחשבה החברתית-תרבותית של המאה העשרים: מסורת כניגודה של המודרנה, ומסורת כליבת הזהות של החברה. הניתוח מתמקד באפשרויות ביניים אחדות התומכות בתאוריה שהמסורת היא צורת שיח המייחסת משמעות טמפורלית למקטעי חיים.

מאמרה של דומיניק לוי-אייזנברג יוצא מנקודת הנחה שהציור הוא המקום שבו העימות בין השירה כפעולה פואטית לבין היותה פעולה בשפה, שב ומופיע בפער שבין ההתנהלות האוטונומית של החומר הציורי לבין הכפפתו ללוגוס, דהיינו הצורה והדימוי. המאמר מנתח את הפרקטיקה האמנותית של סמדר אליאסך בניסיון להראות שסדר הפעולות שהאמנית נוקטת מדגים מודוס שבו האמן והצופה גם יחד מוזמנים להשקיף על הגיית החומרים ואירועי הציור הנתונים לכורח המקרה. אמנות כזאת ממחישה את עקרון השלילה העצמית של השירה כעשייה שרק באמצעותה תיפתח האפשרות להגיית משמעות.

מאמרו של דרור ינון טוען שבספרו של קאמי 'האדם המורד' מצויים המרכיבים הדרושים לשם עיצובה של פילוסופיה פוליטית. לשם כך הוא מנתח את פרשנותו של אבי שגיא לספר זה, שעיקרה הוא הצגת חוויית המרד והסולידריות האנושית הנחשפת בו כמבססות מניע לפעולתו האתית של היחיד ולאפיונה של תודעתו כתודעה של היענות למצוקה ולסבל של הזולת. כאלטרנטיבה לפרשנות זו המאמר מפתח את משמעות המרד והסולידריות כמושגי יסוד של מסגרת פוליטית, מושגים המעצבים את פעולת המוסדות המסדירים את החיים החברתיים. פרשנות זו הופכת את 'האדם המורד' לחיבור רלוונטי לשיח הפילוסופי הפוליטי העכשווי, ומחלצת את מחשבתו הפוליטית של קאמי מהקשרה הפולמוסי-היסטורי ומתחומה של האתיקה הקיומית של היחיד.

מאמרו של פני איפרגן, החותם את הקובץ, מבקש להאיר באמצעות שלוש וריאציות קצרות את שאלת יחסו של האדם היחיד אל ה"מוחלט". שאלה זו מקבלת תפנית בעקבות הגותו של הגל והצעתו למושג "מוחלט", שנדמה שמייתרת את השאלה הזאת כפי שנהוג היה להבינה. המאמר מציג את שאלת היחס באופן חדש, לאור קריאה חדשה בכתבי הגל, ובוחן שתי מחשבות נוספות בסוגיה זו. הראשונה היא הגותו של הנס בלומנברג כפי שזו עולה מניתוחו את הופעתה של הפעילות המושגית/מיתית של האדם, והשנייה – עבודתו של אבי שגיא על משמעותה ומובנה של התפילה אחרי "מות האל".

אני מקווה שמאמרי הקובץ הזה יעוררו את הקוראים למחשבה מחודשת בסוגיות חקר המודרנה, הפוסט-מודרנה, הפרשנות, התרבות וביקורת התרבות.

דב שוורץ